
CURT WITTLIN

LA BIBLIOTECA DE LA
FAMÍLIA MERCADER DE
VALÈNCIA L'ANY 1489

E

En el seu llibre recent sobre Joanot Martorell, Jesús Villalmanzo escriu a la pàg. 189: «Durante la redacción de su novela Joanot pudo contar, además de todo el material que él había ido acumulando en cuadernos y notas sueltas a lo largo de sus años napolitanos [...], con la rica y variada biblioteca de su tío Berenguer Mercader». Deixo a d'altres d'opinar sobre la hipòtesi de Villalmanzo que Martorell, gràcies a la magnífica biblioteca dintre del palau reial d'Alfons el Magnànim, «tuvo tiempo en Nápoles [...] para adquirir una gran cultura» [ibid., 182]. Jo em limitaré ací a la segona part de l'afirmació i demostraré que Martorell, autor del manuscrit intitulat *Tirant lo Blanc*, empenyorat el 1464 amb Joan de Galba, probablement no havia llegit mai cap llibre de la biblioteca dels Mercader. Atès que no tenim l'inventari dels llibres de Berenguer Mercader, ens cal assumir, per arribar a aquesta conclusió, que tots els seus manuscrits passaren després de la seva mort el 1467 a casa del seu germà Matias, i que s'hi trobaven encara el 1489, quan es van inventariar.

Molts dels meus lectors saben qui era Berenguer Mercader. No tant perquè havia estat batlle de València, sinó perquè fou l'amfitrió d'aquell famós dinar amb sobretaula literària que ens descriu Joan Roís de Corella.¹ Matias Mercader era ardiaca, canonge i paborde de la Catedral de València, inquisidor el 1487. Tots dos eren fills de Joan Mercader, doctor *utriusque iuris*, igualment batlle en el seu temps. Havia acompanyat Alfons V durant la campanya de Nàpols. Sembla que un fill de Joan

(1) Joan Roís de Corella, *Parlament o col·lació que s'esdevenc en casa de Berenguer Mercader*; per a edicions, vegeu les referències bibliogràfiques finals.

mantenia bones relacions amb la Cort a Itàlia també després de la mort del Magnànim, i així rebia alguns manuscrits embellits amb les «armes del rey en Fernando».² Joan deixà a Matias un llibre amb els Evangelis i un altre amb les Epístoles de sant Pau. Matias els va relligar en un sol volum, el qual, en el seu testament, deixà a Honorat Mercader «perquè són llibres que no deuen eixir de mans de fills e de hereus de Mercader». Aquest mateix germà, «cap de la casa de nosaltres», doncs probablement major, però eclesiàstic, a més rebé l'admirable manuscrit del *Laudatorium* llatí de Francesc Eiximenis que Joan havia llegat a Matias i que avui es conserva a l'arxiu de la Seu de València.³ Quant als manuals de dret que posseïa el pare, Matias manà que fossin lliurats al seu nebot Pere Mercader i que aquest els donés a aquell fill seu que «studiarà en los dits drets e se dispondrà de ésser capellà». A la Seu, Matias llegà tan sols el seu exemplar manuscrit de les *Collationes* de Cassià.⁴ La resta de la biblioteca la va heretar el cavaller Perot Mercader, senyor de Xert, que assistia a la redacció de l'inventari com a hereu. Era aleshores ja molt vell, atès que el 1439 havia estat procurador de Joan de Monpalau, l'adversari de Martorell en la famosa «batalla», projectada però mai duta a terme, per salvar l'honor de la germana burlada.⁵ El testament i l'inventari de Matias Mercader forma un rotlle llarg de gairebé cinc metres. Fou a casa del senyor Antoni Mercader i Tudela que José Enrique Serrano y Morales el va poder copiar a la fi del segle passat, per publicar-lo a l'apèndix del seu *Diccionario de impresores valencianos*, pàgs. 638-648.

No em proposo ací de refer l'edició feta per Serrano. Però em sembla útil presentar les 192 entrades de l'inventari en una forma més manejable, separant manuscrits i impresos, agrupant els llibres segons costums moderns i ometent les descripcions codicològiques. Sovint, quan no hi ha problemes d'identificació, completo o afegeixo noms d'autors i els títols —que canvio al llatí si es tracta d'una obra en llatí— i regularitzo les grafies. Guions - indiquen que més d'un text es troba en un mateix còdex. Un simple / separa volums d'un mateix autor. Indico amb [?] que falta el títol d'una obra d'un autor que n'ha escrit diverses o que queden d'altres dubtes.

A) Manuscrits:

1. Textos bíblics, patristics i religiosos

Evangelia (incipit «Plures fuisse...»);

Actus apostolorum;

Saltiri - e altres llibres, CATALÀ;

Collatio novi et veteris testamenti;

Agustí, *De mendacio* - Gregori, *Pastorale*;

Agustí, *Super Genesim* - (?) *Arithmetica* VI - *Epistolae* XVIII;

(2) Aquesta situació recorda el que havia passat en la família Llull de Barcelona. El 1438, Joan acompanyà Alfons el Magnànim a Nàpols. El seu fill s'hi va quedar, i els seus dos germans hi anaren més tard. Després de viure allà vint-i-quatre anys, Romeu Llull tornà a Barcelona, portant amb ell algunes poesies seves, a les quals n'afegirà d'altres. Vegeu l'edició recent de les seves *Obres* feta per Jaume Turró.

(3) Per a la descripció d'aquest manuscrit del *Laudatorium* vegeu-ne la meua edició crítica, p. 27. D'aquestes pregàries s'havia fet una còpia de luxe per a Alfons el Magnànim, conservada a la Biblioteca Universitària de València. Joan Mercader, ¿havia estat l'impulsor d'aquest projecte?

(4) En el moment de redactar l'inventari, els marmessors s'adonen que el *Breviari de València* que trobaren a la biblioteca de Matias «és del Capítol... e fa a restituir».

(5) Vegeu Villalmanzo, *Diplomatario*, doc. 698, reproduït ja a J. Villalmanzo - Jaime J. Chiner, *La Pluma y la Espada*, València, Ajuntament, 1992, doc. 495. Atesa aquesta relació de confiança entre Monpalau i un Mercader, em demano si podem pressuposar una amistat entre Martorell i els Mercader.

Basili, *Homiliae*;
Cassià, *Collationes*;
Gregori, *Pastorale* / Lo dialogo, LLENGUA?;
Sant Tomàs, *Opuscula*;
Eiximenis, *Laudatorium*;
Consueta de la seu de València;
Obres e officis de cant;
(?) Mestre Alfonso, *Les regles sobre l'offici*;
(?) *Oració feta per lo rei d'Hongria al Papa Sixt*, (CATALÀ?);

2. Manuals legals

Decretum; / *Rosarium super Decretum*;
Decretales; / Papa Innocent, *Super Decretales*; / Johannes Andreae, *Super Decretales* en 2 volums;
Papa Climent V, *Clementinae*;
lo Sisè; / *Codex*;
Constitutiones provinciales;
(?) incipit «*Officium inquisitionis...*»;

3. Textos clàssics, medievals i humanístics

Aristòtil, *Dialectica* / *Ethica - Politica - Economica* - i moltes altres obres / *Regimen sanitatis* e altres tractats d'ell; / *Secreta secretorum*;
Ciceró, *De officiis - De amicitia* / *Paradoxa*;
Juvenal, (*Satyrae*) / una altra còpia (*rescriptum?*);
Lucà, *Pharsalia*;
Plutarc, *Vitae*;
Sal·lusti, *De bello jugurtino*;
Vegeci, *De re militari*;
Philippus de Barbieri, (*Discordantiae Hieronymi et Augustini?*);
Laurenzo d'Arezzo, (?);
Leonardo d'Arezzo, *Adversum Gothos*;
(?) incipit «*Leonarde...*»;
Francesco Petrarca, (?);
Antonio Beccadelli, *De factis regis Alfonsi*;
Francesc de Pertusa, *Memorial de la fe cristiana*, CATALÀ;
Eiximenis, *Laudatorium*;

4. Textos pràctics, textos no identificats

De menescalia, 3 volums diferents, LLENGUA?;

Plini, *De naturali historia* en ITALIA / (?) incipit «Duo fuisse...»;

Quintilià, *Declamationes / Exclamationes* (per *Institutiones* ?);

Isidor, *Etymologiae*;

Laurenzo Valla, *Elegantiae / Extrets de les Elegantiae*;

Vocabulista;

Servius, *Vocabulista*;

Pere de Miret, *Flores dictaminis*;

(Johannes ?), lo *Compensori*;⁶

(?) *Epistolae florentinorum ad papam*;

(?) incipit «Camaritanus autem...», (per Samaritanus?), «molt vell»;

(?) incipit «Congratulantium sisii...» (per Sixti?);

(?) incipit «Quaero an Papa...»;

(?) incipit «Pulcre...»;

(?) incipit «Sola virtutum...», llibre xiquet, un dibuix al foli 2;

B) Llibres impresos:

1. Textos bíblics, patrístics i religiosos

Bíblia, 2 volums en forma major / en forma mitjana / en 4 volums amb comentari de Nicolau de Lira;

Nicolau de Lira, 5 volums *Super Bibliam*;

Johannes XXI, *Thesaurus pauperum*;

Super Cantica canticorum;

Jaume Peres de València, *Glossa super Psalterium*;

Concordantia Bibliae;

Johannes Marchesinus, *Mammotrectus super Bibliam*;

Antonino, *Summa theologica*: II.1 / II.2 / II - III / III;

Sant Tomàs, *Super Sententias*: I / II.1 / III / IV;

Vitae patrum / Apophthegmata patrum;

Ludolf de Saxònia, *Vita Christi*;

Rationale divinatorum officiorum;

Guido de Monte Rocherii, *Manipulus curatorum*;

Agustí d'Ancona, *Quodlibeta* (per *Summa de potestate ecclesiastica*?);

Agustí, *De civitate Dei / Meditationes / Sermones*;

Athanasius, *Contra haereticos* / (atribuït a A.), *Super Paulum*;

(6) *Lo Compensori* era un voluminós vocabulari llatí. Potser el dels Mercader es conserva avui a la biblioteca capítular de València amb el núm. 115. Ens podríem demanar si havia servit de base a l'edició, feta a València l'any 1475, del *Comprehensorium*. Vegeu Colón i Soberanas, *Panorama de la lexicografia*, 37-43.

Sant Bernat, *Flores*;
Eusebi, *De preparatione evangelica / Historia ecclesiastica*;
Grègori, *Morales*;
Jeroni, *Epistolae* en 2 volums;
Jeroni ?, *Flos sanctorum*;
Efreem, *Sermones*;
Sant Tomàs, *Super Lucam / Super Matthaëum / Quaestiones disputatae / Contra gentiles*;
Lactantius Firmianus, *Opera*, 2 edicions;
Gersòn, *De contemptu mundi*;
Papa Lleó I, *Sermones*;
Rabi Moises, *Tractatus*;
Platina, *Vitae Pontificum / De honesta voluntate*;
Alfonso de Spina OFM., *Fortalitium fidei*;
Eiximenis, *Lo primer del Crestià / Lo dotzè del Crestià*, CATALÀ;
(?) *Ad beatissimum Papam Sixtum*;

2. Textos legals

Brixienis, en 2 parts (manual de dret; d'Albert de Brescia?);
Margarita Decretalium;
la Pisanella;
Antonino, *De censuris ecclesiasticorum*;

3. Autors clàssics, medievals i humanístics

Herodotus;
Homerus;
Antonino (de Florència), *Cronica florentina*, 3 volums;
Appianus Alexandrinus, *De romana historia*;
Aristòtil, *De animalibus / Ethica / Ethicarum translatio* (?);
Donatus, *Expositio Ethicarum* (?);
Aulus Gellius;
Boeci, *De consolatione*, amb glossa entorn;
Calpurnius, (*Bucolica*?);
Ciceró, *Ad Atticum / Ad Lentulum / Ad Lentulum* amb comentari / *De officiis / De officiis* amb comentari / *Epistolae / Orationes / Rethorica / Tusculanae*; / *Commentum epistolarum Ciceroni*; / Quintus Asconius Pedianus, *Commentum in Orationibus Ciceronis*; / *Synonyma Ciceronis*;

Cyprianus, *Epistolae*;
Diogenes Laertius, *De vitiis philosophorum*;
Philelphus, *Epistolae*;
Horacius Flaccus;
Juvenal;
Josefus, *Antiquitates / Historiae de bello judaico*;
Titus Livi, *Decades*;
Macrobius, (?);
Orosius, *Adversus paganos*;
Aemilius Probus, *De excellentium vitiis imperatorum*;
Marcial, *Epigrammata*;
Ovidi, *De fastis*;
Plautus;
Plini, *Epistolae / De naturali historia*;
Plutarc, (?) part 1, (*De liberis educandis?*);
Priscianus, *Opera*;
Enea Silvio (Pio II), *De bohemica historia*;
Poggio, *Facetiae*;
Quintus Curcius, *Historia Alexandri*;
Sèneca, (?);
Solinus, *De mirabilibus mundi*;
Suetonius Tranquillius, *De duodecim Caesaribus*;
Terenci, amb comentari de Donatus;
Justinus, *Ex Trogo Pompeio, libri historiarum philippicarum*;
Valeri Màxim, 2 edicions, una amb comentari;
(Vegeci), *De re militari*;
Virgili, 2 edicions amb comentari / l'u de Servius Maurus?;
Jacopo Filippo Foresti, *Supplementum chronicarum*;

4. Textos pràctics, medicina, gramàtica, vocabularis

Albert el Gran, *De animalibus*;
Columella, *De agricultura*;
Guido, *Cirurgia*;
Johannes Mesué, *Opera medicinalia*;
Arnau de Vilanova, *Breviarium practicae*;
Pandectae de medicina;
Aurelius Celsus, *Vocabulista*, (per *De medicina?*);
Jovinianus, *Vocabulista*;
Nestor, *Vocabularius*;

Tortellius, *Orthographia*;
«varis llibres de *Grammatica*»;
Georgius Trapezuntius, (gramàtica?);
Nonius Marcellus, *De proprietate latini sermonis*;
Quintilià, *Instituta oratoria*;
Varro, *De lingua latina*;
Laurenzo Valla, *Elegantiae*

COMENTARIS

El fet que m'ha impulsat a preparar aquesta reedició de l'inventari de la biblioteca de Matias Mercader fet el 1489 fou l'afirmació d'en Villalmanzo que Martorell, buscant materials per al *Tirant lo Blanc*, podia fer ús de la «rica y variada biblioteca de su tío Berenguer Mercader». Com que no sabem ni si tots els manuscrits de Berenguer havien passat a Matias, ni si a la biblioteca d'aquest hi havia també manuscrits procedents d'altres fonts, és molt arriscat treure conclusions sobre les possibles consultes o préstecs de llibres fet per Martorell entre 1460 i 1464. Passant revista als manuscrits que potencialment hauria pogut consultar a casa Mercader, no en trobem cap que sembli haver influït sobre el *Tirant*. Tot i aquesta conclusió negativa quant a Martorell, crec que la biblioteca Mercader mereix alguns comentaris. Parlarem primer dels manuscrits, després dels impresos.

Sorprèn ja d'entrada l'absència de textos no llatins. És clar que no trobarem Bíblies en llengua vulgar a casa del vell inquisidor, a part un *Saltiri* en català,⁷ relligat junt –i això ja és més interessant– amb d'«altres llibres de la VÍblia». *Lo dialogo*, si representa una traducció del tractat de sant Gregori, seria més aviat la versió italiana feta per Domenico Cavalca que la vella versió catalana. Però «diàlogo» podria ser un neologisme/castellanisme amb el qual els marmessors van traduir el títol llatí. Un manuscrit segurament en italià seria el de la *Història natural* de Plini, text que probablement algú s'havia comprat considerant-lo d'utilitat pràctica, i del qual hi havia a la biblioteca també l'original llatí (i més tard igualment una edició impresa). Potser que entre els tres manuals de veterinària n'hi havia un en català, tal vegada el del valencià Manuel Diez. No sé què era aquella *Oració feta per lo rei d'Hongria al Papa Sixt*. Observem l'existència d'un imprès *Ad beatissimum Papam Sixtum*, que no he pogut identificar, el qual podria ser el mateix text. Potser hi ha una altra al·lusió al papa Sixt en el pergami que comença, amb òbvia errata, «Congratulantium sisii...». Recordem que Sixt IV, papa de 1471 a 1487, s'oposava a la Inquisició a Espanya. L'any 1478 havia posat Florència sota un interdicte, fet que, potser, provocà les *Epistolae florentinorum ad Papam* i aquell manuscrit que comença «Quero an Papa...», tampoc identificat. Sorprèn que Matias no s'havia comprat, quan s'havia

(7) Salteris en llengua vulgar eren tolerats perquè es consideraven llibres de pregàries. Però Matias no tenia, o ja no tenia l'any 1489, l'edició feta el 1480 dels salms trets de la «Bíblia valenciana», publicada el 1478.

publicat, a la mateixa València, cap al 1486, la *Clausula de las cosas mal habidas* del papa Sixt IV. El manuscrit català inventariat de més interès per a un historiador de la literatura és el *Memorial de la fe cristiana*, escrit pel valencià Francesc de Pertusa cap al 1440. Potser Matias Mercader estudiava teologia amb aquest manual, qui sap si amb l'autor. Tan sols se'n coneixen dos exemplars, l'un dels quals conservat a la Seu de València. Entre els manuscrits llatins atreu l'atenció el llibre de Filippo de Barbieri –l'inventari posa «de barbariis», com si fóra el títol del tractat–, inquisidor de Sicília i Sardenya mort l'any 1481.

La col·lecció de manuscrits de la biblioteca de Matias Mercader no és ni molt rica ni molt variada. Les obres de Pertusa i el *Laudatorium* d'Eiximenis són, crec, els únics representants de la producció local. Autors catalans i còpies de traduccions catalanes hi són absents. Un sorprenent nombre de manuscrits són de pergamí. Potser els Mercader tenien més aviat interessos de bibliòfils. No sabem qui en la família havia fet pintar en alguns volums les «armes de Mercader». Alguns, com la *Dialectica* d'Aristòtil i el llibre de Valla, portaven, a més, les «armes de Ferran de Nàpols». Era probablement Berenguer Mercader qui havia estat a Nàpols després del 1458 i havia rebut aquests manuscrits. Em sembla poc probable que els hagués pogut comprar a València. D'altres manuscrits també em semblen provenir directament d'Itàlia. Per exemple, els textos dels humanistes Lorenzo i Leonardo d'Arezzo, a més dels dos Juvenal, el Philippus, el Lucà, el Plutarc, manuscrits potser únics aleshores a València. Malauradament no sabem quina obra de Petrarca hi havia en aquell manuscrit de pergamí «ab posts ab aluda blanca ab platonis».

Passem als llibres impresos. La quantitat és impressionant, però cal dir que els volumassos de dret, les Bibles, i els manuals de sant Tomàs i del bisbe Antonino constituïen les «eines professionals» de Joan i Matias Mercader. En la biblioteca d'un ardiaca, canonge i exinquisidor, esperaríem molts més llibres religiosos. Però els vocabularis i gramàtiques, i els manuals de medicina, formen un grup més nombrós que els Pares de l'Església. «Ciceronianus es» hauria pogut dir a Matias l'ombra de sant Jeroni, del qual tenia, almenys, dos volums d'epístoles. Dels tractats *De officiis*, *De amicitia*, i dels *Paradoxa* ja tenia manuscrits, però es comprà, a més, dues edicions del *De officiis*, una amb comentari, dues edicions de *Ad Lentulum*, una amb comentari, les *Epistolae* amb un *Comentum epistolarum* a part, i quatre obres més, completant-ho tot amb una mena de glossari ciceronià. És llegint Ciceró, sembla, que Matias aprenia llatí.

Els altres volums impresos que es comprà en els quinze anys abans de la seva mort el 1489 no semblen formar camps temàtics. A part el *Primer* i el *Dotzè* (primera part) d'Eiximenis i la *Glossa super Psalterium* del bisbe Jaume Peres, Matias sembla haver-se comprat ben poques novetats impreses a la seva ciutat. (Potser el *Manipulus curatorum*, imprès per Spindeler el 1479.) Però si no participava en la vida cultural de València i no l'interessaven llibres en català, tampoc no comprava impresos en

castellà. D'altra banda, els manuals de medicina de Guido i de Mesué eren, crec, en italià. He consultat en el *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* en quins llocs es van fer edicions abans del 1489 dels textos dels quals Matias tenia un exemplar, esperant poder entreveure si se'ls havia comprat d'un impressor local que els havia portat d'Alemanya, o d'algú que els importava d'Itàlia, però no n'he trobat indicis segurs. També és possible que ell mateix hagués fet algun viatge a Itàlia, tornant-ne amb un paquet de llibres.

És interessant comparar la llista dels impresos que tenia Matias amb l'inventari dels llibres trobats a casa del llibreter valencià Rix de Cuirà el 1490.⁸ Aquest tenia per vendre deu Juvenal, sis exemplars de la *Historia romana* d'Apià d'Alexandria, vuit de les *Epistolae* de Filelfus, tretze volums del Josefus *De bello* i de les *Antiquitates*, nou dels sermons del papa Lleó, etc. Però també hauria pogut vendre a Matias –a bon preu, perquè li'n quedaven molts exemplars– les epístoles d'Ovidi, el Tibullus, un Horaci amb comentari, etc. D'altra banda crec que Matias era l'únic a València a posseir les *Epistolae* de Cebrià i els *Epigrammata* de Marcial. També podia ufanarse de posseir obres d'Aulus Gellius, Georgius Trapezuntius, Heròdot, Homer, Horaci Flaccus, Lactantius Firmianus, Nonius Marcellus, Plautus, Priscià, i Quintus Curcius. El que estranya una mica és que tots aquests autors s'allisten a l'inventari sense indicar els títols, quan hom diu clarament, per exemple, que el volum de Gerson és el *De contemptu mundi*, i el de Solinus el *De mirabilibus mundi*. Els que feien l'inventari, ¿ometien els títols perquè creien que tothom els sabia, o perquè ells mateixos no els coneixien i no els volien ni traduir ni transcriure? Atesa la presència de manuscrits d'humanistes italians, sorprèn que Matias no s'hagués comprat llibres impresos humanístics. La *Bohemica historia* d'Enea Silvio Piccolomini –*buemica historia*, diu l'inventari– n'és gairebé l'únic, i potser tan sols se l'havia comprat com a llibre «útil» d'història, igual que el volum *Adversus Gothos* de Leonardo Bruni (citats sense nom d'autor). Si es nota un cert interès en traduccions llatines d'autors grecs, em sembla, nogensmenys, que el comprador ni sabia què era l'humanisme.⁹

Em fa l'efecte que la col·lecció de llibres inventariada l'any 1489 no s'ha format orgànicament, ço és, a base d'interessos personals d'un lector. La família Mercader no sembla haver-se interessat gaire per textos escrits en la seva llengua materna, ni per la producció d'autors valencians o d'impressors valencians. Si Berenguer Mercader organitzava sobretaules literàries al seu palau, no era per discutir textos recentment escrits o publicats a València, ni per comentar i bescanviar llibres que hi arribessin de fora. Corella diu haver assistit a una d'aquestes reunions, quan tothom recitava contes d'Ovidi. Però no feien falta llibres per aprendre aquestes històries, i Corella era probablement l'únic que les havia llegides, fins i tot en llatí. Potser tan sols somniava amb l'ideal de tals «cercles de lectors». El que és segur és que a l'inventari de 1489 no trobem cap obra de Corella.

(8) J. E. Serrano publica l'inventari de la llibreria de Rix de Cuirà (nom retoromànic de la ciutat suïssa de Chur) dintre el seu *Diccionario de impresores*, pàgs. 489-497. Reedició amb comentaris de Konrad Haebler dins la *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos* 13 (1905) 383-401, i 14 (1906) 43-59.

(9) Compareu, per a observar el contrast, la biblioteca de Miquel Carbonell, estudiada per Jordi Rubió i Balaguer en la *Miscel·lània Crexells* del 1929. Per a un llistat d'edicions d'inventaris de biblioteques medievals, vegeu el llibre de Charles Faulhaber.

Ens vénen encara més dubtes sobre si la tradicional admiració per la biblioteca dels Mercader es pot mantenir, en comparar la biblioteca de Matias amb la de Pere Sánchez Munyoz, a Terol, inventariada el 1484. Aquest cavaller, quan residia encara a Mallorca, havia heretat la biblioteca del seu oncle Gil Sánchez Munyoz, successor del Papa Luna, bisbe de Mallorca després de la seva abdicació.¹⁰ Molts dels seus llibres s'han conservat, amb les notes marginals de Pere. S'interessava molt en llibres d'història, però també anava comprant-se els grans clàssics llatins i les noves troballes dels humanistes. Li agradaven també llibres en català i en castellà. Tenia el Dant en italià, el Valeri Màxim en català, la *Crònica del rei don Pedro* en castellà, el *Corbaccio* tant en italià com en català, el Joan de Gal·les en català, dos exemplars dels *Trionfi* de Petrarca amb comentari, un Virgili, Sal·lusti, Pal·ladi i Solinus, la traducció catalana del *Tresor* de Brunetto Latini, el *Llibre dels àngels* d'Eiximenis –tan freqüent, excepte a casa Mercader!–, un Cançoner, la *Crònica del Cid*, les *Tragèdies* de Sèneca en català, la *Visión delectable* d'Alfonso de la Torre, de Boccaccio el *Decameró* en català i el *De claris mulieribus* en llatí, la traducció de la *Història troyana*, els *Paradoxa* de Ciceró en llatí i en català, obres de sant Agustí, les *Faules* d'Isop, la història d'Alexander, una Crònica aragonesa, el *Breviari d'amor*, tractadets llatins traduïts per Antoni Canals, els *Divinals assots* de Pedro Martines, el Filostrato, els *Dialogi* de sant Gregori en italià, l'*Excitatori de la pensa* de Bernat Oliver, el *De remediis* del Petrarca, *Obres* –així en plural!– de Roís de Corella, els *Proverbis* de Guillem de Cervera, un *Novel·ler* en italià, els llibres famosos d'Iñigo López de Mendoza, de l'Arcipreste de Hita i de Juan de Mena, els *Fueros* de Terol, un volum de «coplas», un altre de Turmeda, i molts més, tots inventariats amb el desordre que he imitat en aquesta llista i que sembla típic de biblioteques que veritablement s'usen.

És molt arriscat, però no impossible, jutjar una persona del segle quinze segons la seva biblioteca. El risc més gran, al meu parer, és de creure que un propietari de molts llibres era un lletraferit, que llegia molt, un home de cultura. Però la presència de textos humanístics, per exemple, no permet deduir que el propietari era humanista. (Noteu que a l'inventari no surt ni un sol quadern amb alguna cosa escrita per un Mercader!). En la biblioteca d'una persona activament implicada en la vida cultural del seu temps trobaríem coses rares, manuscrits d'obres desconegudes. A l'inventari del 1489 surten ben pocs volums que criden l'atenció d'un historiador dels textos. Però és sobretot l'absència de llibres vinculats a València o a la cultura catalana, sigui quant al lloc de producció sigui quant a la llengua, el que ens obliga a posar en dubte si els Mercader mereixen la fama que tenen d'haver estat grans fautors de la vida cultural a València del segle quinze.

CURT WITTLIN
Universitat de Saskatchewan

(10) Vaig editar dos inventaris dels llibres de la família Sánchez Munyoz, el del 1484 i un altre del 1530, en els *Estudis oferts a Jordi Rubió i Balaguer*; vegeu les referències bibliogràfiques finals d'aquest article.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- COLÓN, G. i A.-J. SOBERANAS. (1986) *Panorama de la lexicografia catalana*, Biblioteca Universitària 7, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- CORELLA, J. ROÍS. *Parlament o col·lació que s'esdevenç en casa de Berenguer Mercader*, dins *Obres* ed. per R. Miquel i Planas, Barcelona, 1913; reed. per J. Carbonell, *Obra profana*, València: Albatros / Eliseu Climent, 1973 i reimp., o en «Les Millors Obres de la Literatura Catalana» 50, Barcelona, Edicions 62, 1980 i reimp.
- EIXIMENIS, F. (1988) *Psalterium alias Laudatorium*, ed. a cura de Curt Wittlin, Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies.
- FAULHABER, C. B. (1987) *Libros y bibliotecas en la España medieval*, Research Bibliographies and Checklists 47, Londres, Grant i Cutler.
- Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, Leipzig 1925ss.
- LLULL, R. (1996) *Romeu Llull. Obres*, ed. crítica de J. Turró, «Els Nostres Clàssics» 135, Barcelona, Barcino.
- SERRANO Y MORALES, J. E. (1898-99) *Reseña histórica en forma de diccionario de las Imprentas que han existido en València*, València (facsimil de la Librería París-Valencia).
- VILLALMANZO, J. (1995) *Joanot Martorell: Biografía ilustrada y Diplomatario*, València, Ajuntament.
- WITTLIN, C. (1962-67) «Les manuscrits dits "del Papa Luna" dans deux inventaires de la bibliothèque de Gaspar Johan Sánchez Munyoz à Teruel», *Estudis Romànics* 11 (Estudis oferts a Jordi Rubió i Balaguer 2), pàgs. 11-32.

